

*О. А. Швагер, асистент кафедри цивільно-правових дисциплін та банківського права
ДВНЗ "Українська академія банківської справи Національного банку України"*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН

Стаття присвячена дослідженню питання щодо деяких аспектів правового регулювання бюджетних відносин, зокрема щодо визначення предмета правового регулювання, а також його окремих елементів.

Ключові слова: правове регулювання, фінансово-правова категорія, бюджетно-правова норма, предмет правового регулювання, метод правового регулювання, бюджетні відносини, юридичні факти.

Постановка проблеми. Враховуючи динаміку розвитку бюджетного законодавства в Україні, а також розрізненість масиву самих нормативно-правових актів, які входять до його

складу, слід зазначити про те, що постає питання про виокремлення окремих елементів правового регулювання бюджетних відносин. Зокрема, на даний час відсутня детальна правова регламентація юридичних фактів в бюджетно-правовому регулюванні.

© О. А. Швагер, 2014

Метою даної статті є аналіз існуючих підходів до визначення предмета правового регулювання бюджетних відносин та виведення узагальнення щодо визначення його окремих елементів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню вивчення загальних питань правового регулювання бюджетних відносин в юридичній літературі приділено достатньо уваги, однак щодо окремих аспектів цього питання – досліджень недостатньо. Зокрема, вивчали цю проблематику такі українські вчені, як Л. К. Воронова, І. Б. Заверуха, М. П. Кучерявенко, В. П. Нагребельний, В. Д. Чернадчук та інші. Однак, незважаючи на достатність наукових праць, актуальність дослідження цього питання не втрачається.

Виклад основного матеріалу. Кожна галузь права являє собою відокремлену внутрішню у кожній системі сукупність однорідних правових норм, які регулюють певну сферу суспільних відносин. В свою чергу, така сукупність однорідних правовідносин потребує диференціації в предметі та методи правового регулювання.

Правове регулювання як інструмент соціального управління покликане впорядкувати суспільні відносини, забезпечуючи реалізацію позитивних інтересів суб'єктів [1, с. 399].

Під правовим регулюванням слід розуміти здійснюваний за допомогою права і всієї сукупності правових засобів юридичний вплив на суспільні відносини.

На думку деяких дослідників, предмет регулювання галузі права – це визначена сторона, частина, широка однорідна сфера (область) єдиного загального поля правового регулювання, коло суспільних відносин, які регулюються даним нормативним утворенням [2, с. 243].

Інші вважають, що предмет правового регулювання – це обумовлена специфікою людської діяльності певна сфера суспільних відносин. Кожна галузь права має свій предмет правового регулювання – відповідну сферу суспільних відносин. Коли виникають нові суспільні відносини, які необхідно регулювати за допомогою права, виникають підстави і для виділення нових галузей права [3, с. 221–222].

Так, говорячи про бюджетне право, слід зазначити, що воно відрізняється від інших галузей права і передбачає виділення окремого предмета правового регулювання, методу, а також окремих аспектів взаємодії з іншими галузями права.

Бюджетне право – це сукупність бюджетно-правових норм, що регулюють фінансові відносини, які виникають у зв'язку з бюджетною діяльністю, тобто утворенням, розподілом, пере-

розподілом і використанням коштів державного та місцевих бюджетів.

У предметі регулювання бюджетного права розрізняють кілька основних груп відносин, які закріплюють та регулюють: бюджетну систему України, принципи її побудови та завдання; склад доходів і видатків бюджетів та порядок їх розподілу між бюджетами; бюджетні повноваження органів державної влади, місцевого самоврядування; бюджетний процес, тобто регламентовану нормами права діяльність, пов'язану зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за цим, розглядом звітів про виконання бюджетів, що становлять бюджетну систему України; відповідальність за порушення бюджетного законодавства [4, с. 219].

Сьогодні в юридичній науці активно використовуються атрибутивні підходи до аналізу відносин, які складають предмет правового регулювання бюджетного права, відповідно до яких такі відносини поділяються на майнові та пов'язані з ними немайнові, які виникають внаслідок акумуляції, розподілу та використання бюджетних коштів [6, с. 19; 7, с. 46].

Такий підхід до визначення предмета бюджетного права дозволяє визначити взаємообумовленість та взаємодію бюджетних відносин як між собою, так і з іншими суміжними галузями права. Внаслідок цього можливим видається застосування деяких схожих механізмів правового регулювання, які є наявними в інших галузях права, в регулюванні бюджетних відносин.

Як зазначав С. С. Алексєєв, під механізмом правового регулювання слід розуміти всю сукупність юридичних засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини [8, с. 30].

Аналізуючи механізм правового регулювання будь-яких відносин, слід виділити як його окрему частину юридичні факти.

Юридичні факти, на думку деяких вчених, – це факти реальної дійсності, з якими норми права пов'язують настання певних юридичних наслідків, тобто виникнення чи зміну суспільних правовідносин. За допомогою юридичних фактів реалізується створена передумовами можливість створення, перетворення правовідносин в дійсність – учасник регульованого правом суспільного правовідношення стає пов'язаним правами та обов'язками [9, с. 50].

Головне завдання, яке виконують юридичні факти в правовому регулюванні, на думку В. Б. Ісакова, полягає в забезпеченні виникнення, зміни, припинення правовідносин [10, с. 24–25].

Юридичним фактам притаманні наступні ознаки, які не повинні співпадати з ознаками інших компонентів системи права та механізму правового регулювання: 1) вольові акти суб'єктів права; 2) правові акти, а не політичні, соціальні, економічні чи духовно-ідеологічні; 3) вольові юридичні акти закріплюються в нормах об'єктивного права з тим чи іншим ступенем конкретики; 4) юридичними фактами породжується і закріплюється сутність того об'єктивного чи суб'єктивного права, яке виникає як сутнісне явище цієї сутності (система норм, правовий статус, правосуб'єктність, компетенція чи конкретне право); 5) за допомогою юридичних фактів забезпечується виникнення, зміна чи припинення прав (об'єктивних чи суб'єктивних); 6) юридичні факти є найсуттєвішим елементом механізму правового регулювання; 7) вся регулююча роль норм об'єктивного права, яка передує нормативному чи індивідуальному юридичному факту, протікає та трансформується в нові нормативні чи суб'єктивні права лише за допомогою юридичних фактів. Ступінь трансформації норм об'єктивного права за допомогою юридичних фактів не має значення [11, с. 18].

Що стосується юридичних фактів в механізмі правового регулювання бюджетних відносин, то слід зазначити, що їм також притаманні всі зазначені вище ознаки. Додатково, враховуючи публічний характер бюджетних відносин, а також те, що вони виникають у зв'язку із здійсненням бюджетної діяльності на підставі норм бюджетного законодавства, слід зазначити про те, що конкретні приклади юридичних фактів в бюджетному праві ми можемо знайти в наступних нормативно-правових актах, що регулюють бюджетні відносини в Україні: 1) Конституція України; 2) Бюджетний кодекс України; 3) закон про Державний бюджет України; 4) інші закони, що регулюють бюджетні правовідносини, передбачені статтею 1 Бюджетного кодексу; 5) нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, прийняті на підставі і на виконання Бюджетного кодексу та інших законів України, передбачених пунктами 3 та 4 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу; 6) нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади, прийняті на підставі і на виконання Бю-

джетного кодексу, інших законів України та нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, передбачених пунктами 3, 4 та 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу; 7) рішення органів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, прийняті відповідно до Бюджетного кодексу, нормативно-правових актів, передбачених пунктами 3, 4, 5 і 6 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу [5].

Так, враховуючи існуючу розрізненість нормативно-правових актів, які регулюють бюджетні правовідносини, слід зазначити, що на даний час відсутня детальна правова регламентація юридичних фактів у бюджетно-правовому регулюванні.

Враховуючи думки деяких науковців щодо віднесення законів до власне категорії "юридичний факт", можна припустити, що і закон про державний бюджет на певний рік також є юридичним фактом [11, с. 11].

Дія нормативно-правових актів як юридичних фактів полягає в породженні, зміні або припиненні норм, які включені до їх змісту. Ніякої іншої мети вони не виконують. Норми права в статичному стані, як система права в цілому, являють собою лише регламентатори, моделі правового регулювання. Суспільні відносини, які піддані правовому регулюванню, отримали свою регламентацію в таких ідеальних моделях. Але як моделі, так і відносини, які регулюються, на цій стадії являють собою самостійні явища. Не заперечуючи того, що норми права були зумовлені відносинами, які регулюються (покликані в подальшому впливати на ці відносини), у своїй статичності поки що не призводять до такого впливу [11, с. 18].

Висновки. Розглядаючи механізм правового регулювання бюджетних відносин, особливого значення набуває визначення його елементів. Враховуючи специфіку предмета правового регулювання бюджетного права, а також підсумовуючи все вищевикладене, слід зазначити, що виникнення, дія, зміна чи припинення правовідносин неможливі без відповідних юридичних фактів. Цим підтверджується і їхня роль в механізмі правового регулювання бюджетних відносин.

Список літератури

1. Теория государства и права [Текст] : курс лекций / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2001. – 776с.
2. Байтин М. И. Вопросы общей теории государства и права [Электронный ресурс] : учебник. – Саратов : Изд-во ГОУ ВПО "Саратовская государственная академия права", 2006. – 400 с. – Режим доступа : <http://www.lawlibrary.ru/izdanie2036961.html>.
3. Общая теория права и государства [Электронный ресурс] : учебник / под ред. В. В. Лазарева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2001. – 520 с. – Режим доступа : <http://www.ex-jure.ru/law/news.php?newsid=1131>.

4. Финансовое право. Академичний курс [Текст] : підручник / О. П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 808 с.
5. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 50–51, ст. 572. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2542-14/page>.
6. Карасева М. В. Бюджетное и налоговое право России (Политический аспект) [Электронный ресурс] : монография / М. В. Карасева. – М. : ЮРИСТЪ, Издательская группа, 2003 г. – 173 с. – Режим доступа : <http://www.chtivo.ru/book/486036/>.
7. Крохина Ю. А. Финансовое право России [Электронный ресурс] : учебник / Ю. А. Крохина. – М. : Норма, 2008. – 720 с. – Режим доступа : http://www.juristlib.ru/book_3925.html.
8. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве [Электронный ресурс] / С. С. Алексеев. – М. : Юридическая литература, 1966. – 187 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/600066>.
9. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве [Электронный ресурс] : учебник / О. А. Красавчиков. – М. : Госюриздат, 1958. – 183 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/833297>.
10. Исаков В. Б. Юридические факты в гражданском праве [Электронный ресурс] : учебник / В. Б. Исаков. – М. : Юридическая литература, 1984. – 144 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/154121/>.
11. Зинченко С. А. Юридические факты в механизме правового регулирования [Электронный ресурс] / С. А. Зинченко. – М. : Волгерс Клувер, 2007. – 152 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/136989>.

Отримано 11.11.2014

Аннотация

Статья посвящена исследованию вопроса об отдельных аспектах правового регулирования бюджетных отношений, а именно относительно определения предмета правового регулирования, а также его некоторых элементов.

Summary

The article is devoted to the study of some aspects of the legal regulation of the budget relations; it also deals with the subject definition of the legal regulation and its certain elements.